

FEHIM NAMETAK

(Sarajevo)

DRUŠTVENO-HISTORIJSKA USLOVLJENOST DIVANSKE KNJIŽEVNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Širenje islama u Bosni i Hercegovini nije predstavljalo samo puku promjenu vjere nego je podrazumijevalo i akceptiranje islamskog civilizacijskog kruga, njegovog kulturnog i estetskog horizonta i svih njegovih tekovina.

Islamska kultura u Bosni i Hercegovini u XV stoljeću naišla je na mnogo povoljnije tle nego u drugim krajevima Balkana i pustila je duboke korijene, pa ipak nije odmah polučila uvjete za najviše stupnje umjetničke literature. Naime, ni samo širenje islama u Bosni i Hercegovini i njegovo masovno prihvatanje od bosanskog stanovništva nije odmah stvorilo uvjete za nastanak bilo kakve književnosti na orijentalnim jezicima, a pogotovo ne divanske književnosti kao umjetnički najzrelijeg ploda kojim se manifestirala islamska kultura u Bosni i Hercegovini. Da bi nastala umjetnička književnost visokog nivoa, o kakvoj je riječ kad se govori o stvaralaštvu u oblasti divanske književnosti, trebali su se prije svega steći uvjeti za bogat i ugodan život u gradovima, morali su nastati gradovi kao centri urbane kulture. Lijep i ugodan život u gradovima, u kojima je do zavidnog nivoa razvijena materijalna kultura, prouzrokovao je podizanje života na jedan kulturno viši nivo. Već prvi vakifi, ktitori, koji su svojim zadužbinama ubrzali urbanizaciju novoosvojenih zemalja pobrinuli su se da uz džamije podignu medrese sa bibliotekama što je omogućilo jednom sloju domaćih ljudi da steknu obrazovanje u duhu islama i počnu komunicirati na turskom, arapskom i perzijskom jeziku. Čak se za nekoliko vrhunskih pjesnika zna da su stekli obrazovanje u Istanbulu, gdje su bili u bliskoj vezi sa najpoznatijim dvorskim pjesnicima.

Dakle, sam čin promjene vjere nije stvorio pretpostavke za nastanak lijepe književnosti na orijentalnim jezicima pa ni divanske književnosti kao njenog najsuptilnijeg izričaja na osmanskome turskom jeziku. Pored graditelja džamija, medresa, biblioteka, u gradovima se pojavio jedan sloj bogatijeg i obrazovanijeg svijeta među kojima su se pojavljivali i mecene novostvorene umjetnosti i rijetki čitaoci divanske književnosti.

Uvid u strukturu pjesnika, stečen na osnovu obrada pjesničkih biografija u tezkirama u kojima je data kratka biografija 3182 pjesnika, potvrđuje gornju misao o uskoj povezanosti nastanka divanske književnosti u okvirima razvijene urbane kulture. Naime, prema procentima pjesnici divana su pripadnici

slijedećih društvenih i profesionalnih struktura:

Iz staleža ilmije, registrirano je ukupno 1147 pjesnika, ili 36 posto. U ilmiju su ubrojane kadije, naibi, kazaskeri, šejhulislami, danišmendi, muderisi i hodže.

Iz strukture državnih, administrativnih službenika 892 pjesnika ili 28 posto. Ovdje su ubrojani poslanici, defterdari, veziri, čehaje, tezkiredžije, kajmakami, vakanuvisi, mutevelije, pisari i drugi.

Sultani, prinčevi i ljudi dvora kao kapidžibaše, nišandžije, šehname-džije i drugi dali su iz svojih redova 600 pjesnika, ili u procentima 18 posto.

Pripadnici vojnih struktura i zanatlije po 117 ili po 3,74 i šejhovi, der- viši, turbedari, mesnevihani i ostali ljudi tekije 182 ili 5,7%.¹

Razumije se, ova je analiza rađena samo za one pjesnike koji su obuhvaćeni tezkirama, a tu je izostavljen znatan broj pjesnika iz Bosne i Hercegovine. Pa ipak, struktura zanimanja pjesnika iz naših krajeva ne razlikuje se mnogo od ove rađene za čitav teritorij Osmanskog Carstva u kojoj su prije svega unesene biografije pjesnika iz velikih centara Carstva.

Najveća razlika je u broju dvorjanika jer je mali broj naših ljudi uspio doći na dvor, učestvovati u dvorskom životu i tu stvarati. Ipak su neki naši pjesnici uspijevali dospjeti i do dvora, što potvrđuje primjer Muhameda Karamusića Nihadije koji je bio u sviti Mehmed-paše Sokolovića koji mu je kao bliskom pjesniku iz rodnog kraja dao da sroči tarih na njegovu mostu u Višegradu. Kasnije je Nihadija spjevao i kronogram smrti Mehmed-paše Sokolovića koji se nalazi uklesan na vratima turbeta ovog velikog vezira na Ejubu u Istanbulu. Na vanjskom zidu turbeta je, također, Nihadijina pjesma u šest stihova u slavu podizanja česme koju su podigli Sokolovići potomci. Sve ovo svjedoči o Nihadijinoj bliskosti sa Sokolovićem i pokazuje da se Nihadija, barem izvjesno vrijeme, nalazio u sviti Mehmed-paše Sokolovića. U isto vrijeme je Derviš-paša Bajezidagić, kao pravi dvorski pjesnik bio miljenik sultana Murata III, kome je u čast spjevao *Muradnamu*.

Na sličan način se pjesnik Zijajja Mostarac vezao uz svoga mecenu, heregovačkog sandžakbega Jahjai Mehmed-bega, koji mu stvara uvjete za nesmetan pjesnički rad. No, ovi su pjesnici ipak u manjini i njihovi primjeri nisu pravilo kad se govori o društvenim okolnostima u kojima su stvarali naši pjesnici.

Struktura pjesnika govori i o vrsti školovanja koju su prošli. Tako se sa velikom sigurnošću može tvrditi da su pjesnici iz staleža ilmije, iz strukture državnih službenika i pripadnika dvora školovani u medresama i to u pravilu značajnijim medresama u centrima Carstva dok su pjesnici koji su pripadali voj-

1. Dr Mustafa Isen, *Divan Sairlerin Mesleki Konumlari*, *Milli eğitim*, Sa 83, Ankara, 1989, str. 35-41.

nim strukturama i derviškim redovima svoje obrazovanje stekli i unapređivali u tekijama.

Divanskoj književnosti u Bosni i Hercegovini u okviru stvaralaštva na turskom jeziku prethodila je književnost pjesnika derviša i pjesnika i pjevača janjičara koji su se od prvih dana uključivali u tokove literature na turskom jeziku. Derviši su u tekijama-prvim punktovima islamske kulture koji su se pojavljivali u urbanim centrima, ali i na putovima, raskršćima i derbendima stvarali pobožne pjesme-ilahije, turkije, kalenderije, gazele i druge kojima su isto kao i svojim zikrom, derviškim obredom-molitvom te pričama i legendama privlačili u islam one koji su navraćali u njihove zāvije-gostinjce, koji su osim za pobožne namjene, služili i za obično ugošćavanje putnika namjernika.

Drugi oblik stvaralaštva na turskom jeziku, koji je prethodio divanskoj književnosti koja će se pojaviti tek stoljeće nakon prihvatanja islama u Bosni i Hercegovini, su pjesme vojnika-janjičara koji su opjevali svoje vojne, ali često i svoja unutrašnja osjećanja iskazivali u pjesmama tipa turkija, šarkija i destana. Ovaj vid stvaranja na turskom jeziku, u kojem će učestvovati i Bošnjaci na svim ratištima od Rusije i Irana do Beča, egzistirao je tokom čitavog trajanja osmanske vlasti u našim krajevima i na izvjestan način ostavio traga i u našoj narodnoj književnosti kao i u alhamiada literaturi.

I dok je za učestvovanje u stvaralaštvu narodne i tekijske poezije bilo dovoljno i skromno poznavanje turskog jezika, divanska književnost je pred one koji su u njoj željeli učestvovati, bilo kao stvaraoci ili čitaoci, postavljala zahtjev odličnog poznavanja arapskog i perzijskog jezika, Kur'ana, hadisa, tesavvufa i historije islama. Pjesnici ove poezije i kad stvaraju naoko profanu poeziju nikad ne smiju pokazati neznanje i nerazumijevanje bilo koje od najvažnijih islamskih tema. Dakle, pored talenta za poeziju morali su imati najviše obrazovanje koje se tada moglo steći.

Perzijski jezik i literatura su opet bili od posebne važnosti stoga što su i svi osmanski pjesnici imali po neki svoj uzor u pjesnicima na perzijskom jeziku, a i sami su stvarali čitave divane na perzijskom jeziku. Naprosto, to je bio odraz otmjenosti, duhovnosti, praćenja književne mode najvišeg izraza i stila.

Uslovljenost poznavanja perzijskih klasika i transponiranje njihovih ideja, pjesničkih formi, motiva i tema iz perzijske mitologije i književnosti, pa i samih konstrukcija perzijskog jezika, najbolje je pokazao veliki poznavalac i komentator perzijskih klasika Ahmed Sudija iz okoline Čajniča. On je uz to bio i glasovit muderis-profesor velikog broja naših divanskih pjesnika, među ostalim čuvenog Derviš-paše Bajezidagića, jednog od prvih pravih i velikih divanskih pjesnika iz Bosne i Hercegovine.

O Bajezidagićevom njegovanju perzijske literature govore rukopisi koje je uvakufio za svoju biblioteku uz medresu koju je podigao u Mostaru. Tu su Rumijeva *Mesnevi*a, Hafizov *Divan*, Sadijev *Đulistan*, komentar Sadijeva *Đulistana* od Sudije Bošnjaka i druga, sve probrana djela klasične perzijske

literature.

Poznavanje perzijskih klasika i njihov izravan utjecaj očituje se i kod Bajezidagićevog starijeg savremenika i sugrađanina Hasana Zijaije Mostarca koji je prepisao, možda za vlastite potrebe, *Sunbulistan* pjesnika Šejha Šudžaa, jedan od dva danas poznata prijepisa toga djela, a oba su prepisana u Mostaru (jedan se danas nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, a drugi, onaj koji je prepisao Zijaija Mostarac, dospio je u sklopu Bašagićeve kolekcije rukopisa u Univerzitetsku knjižnicu u Bratislavi). Uostalom, Zijaija izravno govori u prologu svoje pjesme da su njegovi stihovi vrijedni kao i oni njegovih perzijskih uzora Nizamija, Sadija i Husreva Dihlevija. Hasan Zijaija je i najstariji poznati divanski pjesnik iz Bosne i Hercegovine i njen istinski predstavnik koga su slijedili i oponašali naši pjesnici kroz slijedeća tri stoljeća o čemu svjedoče i brojni prijepisi njegovih pjesama u međžmuama nastalim na našem tlu.

Čuveni mistik Abdulah Bošnjak (umro 1644) komentirao je 360 distiha Rumijeve *Mesnevijs* svojim stihovima na turskom jeziku, također u mesnevi-stihovima, tako da ta njegova stihovana knjiga-komentar sadrži oko 400 rukopisnih strana. Obzirom da je to komentar, samo se po sebi razumije da je ovo njegovo djelo i po formi i ideji veoma blisko djelu kojim je inspirirano, kao što je i Bajezidagić pjevao naziru na Hafizov gazel ili paralelu na *Mesneviju* Dželaludina Rumija.

Tu školu bavljenja perzijskim klasicima nastavio je čak u XVIII stoljeću još jedan Mostarac, Fevzija, koji je oponašajući neka klasična perzijska djela, u kojima se kombiniraju proza i stihovi i sam sastavio jedno takvo djelo u kome je čak uvrstio i neke odlomke svojih mostarskih prethodnika Derviš-paše Bajezidagića i njegova sina Sabuhije.

Utjecaj perzijske literature biće snažan i u XVII, pa i XVIII stoljeću. I Sabit, za koga Bombacci kaže da ima originalan pjesnički izraz, mada u granicama neo-perzijske² škole, potvrđuje kontinuitet utjecaja perzijskih klasika na bosanske pjesnike i potrebu postojanja uvjeta za najviše obrazovanje kako bi mogli učestvovati u stvaralaštvu te književnosti. Između ostalog, pored brojnih perzijskih riječi i konstrukcija, poznavanje i umjetničkog transponiranja perzijskih mitova i legendi, taj utjecaj se vidi i u motivima pozajmljenim iz šiitskog islama i kod pjesnika iz šiitskog islama i kod pjesnika čisto sunijske orijentacije kao što je Sabit. Mučeništvo Huseinovo na Kerbeli je jedan takav motiv, često korišten u književnosti šiija, ali i kod naših-Sabita Užičanina i Fadil-paše Šerifovića, da ne govorimo o hurufijski orijentiranom Vahdetiji.

Divanska književnost je nailazila na osobito dobar prijem među dervišima mevlevijama. Ovaj derviški red kome je pripadao Derviš-paša Bajezidagić, njegov sin Sabuhi, zatim Sulejman Mazakija, Sukkerija Zekerija, Mehmed Mejlija, Fadil-paša Šerifović i drugi naši pjesnici oslanjao se na priv-

2. Alessio Bombacci, *Histoire de la littérature turque*, Paris, 1968.

lačne stvari kao što su muzika, ples i poezija. Nalazio je uvijek pristalice u gradskim krugovima koji su bili skloni perzijskoj kulturi. S druge strane, mevlevijski šehovi se obično nisu miješali u političke probleme društva zbog čega su ih vlasti ostavljale na miru pa čak i favorizirale.

Uska povezanost divanske književnosti sa islamom održavala se i u tematici te književnosti. Svaka pjesma, svaki stih divanske poezije odraz je islamskog gledanja na svijet, ponekad promišljanog kroz optiku islamskog misti-cizma-tesavvufa, ali ipak i u okviru samih divana neke pjesme imaju čisto religioznu tematiku i bave se pitanjima od interpretiranja Kur'ana, hadisa, izreka pravovjernih halifa do legendi vezanih za velikane iz historije islama, proslave bajrama, opise ramazana ili Muhamedova uspeća na nebo-miradža i sl.

Zadržaćemo se na trenutak na tematici miradža jer su od naših pjesnika, osim čuvenog Sabita, još trojica pjesnika, i to Edajia Sinan Čelebija iz Sarajeva, Mehmed Rešid iz Sarajeva i Asim Jusuf Bošnjak, također iz Sarajeva, s velikim uspjehom opjevali ovaj motiv. Uz to Muharem Dizdarević, poznat kao Muhamed Ruždija (1825-1905) iz Trebinja, autor je Miradža na bosanskom jeziku (alhamiado). To činimo i stoga što su od svih vjerovjesnika divanski pjesnici najviše pjevali o Muhamedu čiji su život svestrano predstavili u književnosti. Od djela koja se bave opisom njegova lika, njegovim životopisom, čudesima vezanim za njegov život, do rođenja, selidbe iz Meke u Medinu, sve te teme su privlačile pažnju pisaca i pjesnika. A među tim temama jedna od najinteresantnijih je Muhamedov odlazak na nebo i susret s Bogom. Ovaj događaj koji opisuju i dvije sure u Kur'anu i o kome ima također dosta vijesti u hadisima, dogodio se, po većini islamskih teologa, Muhamedu u kontemplaciji, on je Boga "vidio" srcem, ali pjesnici taj susret opisuju kao fizički susret poslanika s Bogom. Treba reći da je tema miradža prisutna u divanskoj književnosti koliko u samostalnim mesnevi-poemama, u literaturi ašika, toliko i u tekijskoj literaturi. Motivi iz miradža, kao Refref, Burak, Sidra i drugi, susreću se koliko u religioznoj toliko i u laičkoj literaturi.

Poseban pristup ovom problemu ukazuje se iz tesavvuske optike gdje svaki simbol miradža ima naročitu tesavvufsku semantiku. Miradž je imao odraza i u drugim umjetnostima, u slikarstvu i muzici npr., ali posebno treba naglasiti njegovu ulogu u društvenom životu. Naime, u islamskom svijetu se dan događanja miradža, nakon neobaveznog, ali preporučenog posta, slavi na poseban način. Priređuju se gozbe na kojima se recitiraju spjevovi o miradžu. Tradicija proslave miradža imala je snažnog odjeka i kod nas naročito u gradskim sredinama, a vezano za skupove po privatnim kućama i tekijama zadržala se do danas. Na jednom od takvih skupova, koji su se održavali u uglednoj porodici Merhemića u Sarajevu, recitirala se *Miradžija* Sabita Užičanina.

Na ovom primjeru je pokazano koliko je važno da pjesnik u tančine poznaje islamsku kulturu kako bi se koristio temama iz Kur'ana i hadisa (tradicije), ali i kako je za recepciju takve književnosti i sama publika također morala biti obrazovana da bi shvatila pjesnikovu poruku.

Društvene okolnosti su utjecale i na vrstu pjesama koje su bile zastupljene u divanskoj poeziji. Tako je među više vrsta pjesama, kasida bila posebno pogodna i popularna vrsta u vrijeme uspona i moći Carstva. Kako je kasida pjesma koja je pjevana s određenim ciljem i to najčešće s ciljem pohvale pjesnikovog mecene ili je pak obilježavala gradnje, pohode ili druge uspjehe, razumljivo je da je bila zastupljena više u ono vrijeme kad je Carstvo bilo u usponu, kad su bogate mecene stimulirale umjetnost i umjetnike, kad se pobjeđivalo u pohodima i gradilo u miru, a za sve to adekvatna književna forma kojom se to izražavalo, bila je kasida.

Divanski pjesnici-tesavvuf i tarikat

Naprijed sam spomenuo da su divanskoj književnosti u Bosni i Hercegovini prethodili pjesnici derviši. Međutim, zanimljivo je pogledati kakav je odnos divanskih pjesnika prema tesavvufu, odnosno kako i koliko se islamski misticizam odražava u njihovim pjesmama. Poznato je da su pjesnici koji su svoja znanja stjecali u tekijama stvarali svoja djela u duhu i pod utjecajem tesavvufa, a oni koji su se obrazovali isključivo u medresama stvarali su svoja djela koja su nosila pečat ortodoksnog islama. Katkad su se ti utjecali i preplitali jer su tekije, širom otvorene svim slojevima, zračile svoje ideje i na ortodokсно usmjerene muslimane. Tesavvuf tako ostavlja trag na dva načina u divanskoj poeziji: jedan je preko pjesnika koji su se izravno nadahnjivali na idejama Hasana Basrija, Halladža Mansura, Fazlullaha Esterabadija, Omera Nesimija, Junusa Emrea, Mevlana Dželaludina Rumija, Ibn Arebija i drugih, a sami su najčešće bili šejhovi ili muršidi (vođe, inspiratori u tesavvufu) i drugi preko pjesnika koji tesavvufu prilaze posredno, sa umjetničke, artificialne strane. To su oni pjesnici koji se koriste bogatom terminologijom, metaforama i alegorijama koje nude pomjerenu recepciju stihova ove poezije. Tesavvuf je najinspirativnija i najprisutnija tema u lijepoj književnosti.

U drugu grupu spadaju pjesnici koji u prvom planu imaju stih i artizam. U pjesmama ovih drugih divanskih pjesnika koji se tesavvufom inspiriraju iz drugog plana, opisi, alegorije doneseni su artificialno, iz druge ruke.

Teme i motivi iz svakodnevnog života

Treba na kraju reći da je i svakodnevni život imao značaja u inspiraciji divanskih pjesnika. U pojedinim pjesmama divanskih pjesnika ocrta se atmosfera gradova, života na dvoru, praznična atmosfera, život samih pjesnika, njihovo mjesto i uloga u društvu. U okviru tematike slikanja suvremenog života posebno zanimljivo mjesto je oslikavanje savremenog kulturnog i književnog života. U tom kontekstu treba posebno istaći Sabita Užičanina koji je u više kasida, a naročito u onima koje je posvetio Baltadži Mehmed-paši, izvanredno prikazao život u književnim krugovima u Istanbulu, ističući posebno značaj svoga

suvremenika Nabija iz Halepa. Istovremeno, on ismijava pojavu kvazipjesnika za koje kaže da ih ima toliko da ispod svakog kamena u Istanbulu koji podigneš izađe po jedan pjesnik.

Međutim, posebno su zanimljive pjesme naših pjesnika koji su nam dočarali atmosferu naših gradova, Sarajeva i Mostara, prije svih. U te pjesnike treba ubrojati Nerkesiju, Nabiju Tuzlaka, Ahmeda Čelebiju iz Sarajeva, Mehmeda Mejliju, Derviš-pašu Bajezidagića, Hadži Derviša Žagrića, Medžaziju i druge koji su i najbolji dokaz postojanja visoke kulture koja je cvala u našim krajevima.

Dakle, može se zaključiti da je divanska poezija u Bosni i Hercegovini nastala tek kad su se stekli uvjeti za visoko obrazovanje pjesnika koji su morali dobro poznavati, pored ostalih znanosti, turski, perzijski i arapski jezik. To je književnost kojoj je u osnovi islam i islamska kultura. Iako uglavnom tematski i inspirativno nije vezana za nacionalno tlo, ona predstavlja značajan dio bosanskomuslimanskog književnog naslijeđa, jer su u njenom stvaranju sudjelovali brojni pjesnici našeg porijekla, koji su literarno-estetskim dometima svojeg stvaralaštva obogatili našu ukupnu književnu baštinu.

DRUŠTVENO-HISTORIJSKA USLOVLJENOST DIVANSKE KNJIŽEVNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Re z i m e

Rad "Divanska književnost u Bosni i Hercegovini kao oblik islamske kulture" tretira pitanje ovog veoma bogatog, a malo istraženog fenomena kulture u Bosni i Hercegovini. Bosanski Muslimani su od samih početaka uključivanja u političku zajednicu Osmanskog Carstva počeli participirati i u kulturnoj produkciji. Stvoreni su gradovi orijentalno-islamskog tipa sa džamijama, medresama, tekijama, javnim kupatilima (hamamima) i drugim islamskim sadržajima. Kao plod školovanja u duhu islama i učenja turskog, arapskog i perzijskog jezika, bosanski Muslimani, pogotovo oni koji su imali priliku školovati se u centrima Carstva: Istanbulu, Edreni, Brusi, Sofiji i drugim velikim centrima, pisali su svoje naučne i književne radove na jednom od ta tri islamska jezika. Književna produkcija nastala po uzoru na klasičnu perzijsku književnost nazvana *divanska književnost*, njegovana je uglavnom na turskom jeziku i u njoj su krupan doprinos dali i pjesnici koji su rođeni ili su svoj životni put proveli u Bosni i Hercegovini. Najznačajniji među njima su Derviš-paša Bajezidagić (umro 1603) iz Mostara koji je pjevao na perzijskom i na turskom jeziku, a kao potvrdu njegova obrazovanja na djelima perzijskih klasika, ostavio je bogatu biblioteku dje-

la perzijske lijepe književnosti kao zadužbinu svome gradu. Njegov suvremenik i sugrađanin Zijai Mostarac (umro 1585) je začetnik lirske poezije na turskom jeziku kod nas. U vrijeme kad je mevlevijski panteizam bio dominantna tema mnogih osmanskih pjesnika njime se nadahnjivao i poznati bosanski pjesnik Derviš Sulejman Mezakija (umro 1676), dok *divan* najpoznatijeg pjesnika iz Bosne Sabita Užičanina (umro 1712) najvećim dijelom sadrži epske pjesme u kojima se opisuju suvremeni događaji. Od ostalih velikih bosanskih pjesnika osmanskog perioda valja spomenuti Muhameda Nerkesiju iz Sarajeva (umro 1634) Ahmeda Hatema (1756), Mehmeda Mejliju (1781), Fadil-pašu Šerifovia (1882) i Arif Hikmet-bega Rizvanbegovića (1902).

"DIVAN" LITERATURE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA AS A FORM OF ISLAMIC CULTURE

S u m m a r y

The paper "Divan Literature in Bosnia and Herzegovina as a Form of Islamic Culture" deals with very rich but poorly explored cultural phenomenon in Bosnia and Herzegovina. From the very beginning of their entering into political life of Ottoman Empire Bosnian Moslems started to participate in cultural production as well. The towns were built in Oriental-Islamic style, with mosques, medresas, tekiyas, public baths (hammams), etc. As the result of their Islamic education, and learning of Arabic, Turkish and Persian language, Bosnian Moslems started to write their scientific and literary works in one of these languages, especially Bosniaks who had the opportunity of being educated in big centres of the Empire, like Istanbul, Edirne, Bursa, Sofia, etc. Literary production called "Divan Literature" took Classical Persian literature as an example, and it was written mainly in Turkish. Among the poets who gave a great contribution to this literature were those who were born or spent their life in Bosnia and Herzegovina. The most important was Derviš-paša Bajezidagić (d. 1603) from Mostar, who wrote both in Turkish and Persian. His acknowledgment with Classical Persian literature proved his rich collection of Persian literature which he left as the endowment to his native city. His contemporary and fellow townsman Zijai Mostarac (d. 1585) was the first poet in our regions who wrote lyric poetry in Turkish. During the period when "Mewlewi" pantheism dominated Ottoman poetry it also was the main subject in the poems written by famous Bosnian poet Derviš Sulejman Mezaki (d. 1676). *Divan* of the most famous Bosnian poet Sabit Užičanin (d. 1712) mainly contained epic poems describing contemporary events. As for the rest of the great Bosnian poets from Ottoman period, we should mention: Muhamed Nerkesi from Sarajevo (d. 1634), Ahmed Hatem (d. 1756), Muhamed Mejli (d. 1718), Fadil-paša Šerifović (d. 1882) and Arif Hikmet-beg Rizvanbegović (d. 1902).